

Η πρώτη συστηματική παρουσίαση του Αρχιτεκτονικού έργου του Δ. Πικιώνη, εν ζωή, έγινε στο Αθηναϊκό Τεχνολογικό Ινστιτούτο Δοξιάδη το 1962.

Στα εγκαίνια μίλησαν ο Κων/νος Δοξιάδης και ο Ευάγγελος Παπανούτσος.

Την επιμέλεια της έκθεσης είχε αναλάβει ο Παναγής Ψωμόπουλος, αγαπημένος μαθητής του Πικιώνη, που μίλησε για πρώτη φορά για το έργο του.

Ο τίτλος της ομιλίας του ήταν «Δημήτρης Πικιώνης» Μία ανεξίτηλη παρουσία στον Ελληνικό χώρο. Στον πρόλογό του αναφέρει:

« Ο Δημήτριος Πικιώνης με το πολύπλευρο και πολυσήμαντο έργο του, που απλώνεται σε μισόν αιώνα καλλιτεχνικής ζωής, στάθηκε όχι μόνο ένας μεγάλος πνευματικός άνθρωπος και δημιουργός, αλλά και ένας υποχρεωτικός πόλος αναφοράς στην τέχνη μας. Το να θελήσει όμως κανείς να κατανοήσει τον Πικιώνη σαν προσωπικότητα, να εννοήσει την δράση του, να εκτιμήσει τη συμβολή του στις προσπάθειες δημιουργίας μιας σύγχρονης ελληνικής αρχιτεκτονικής, μιας σύγχρονης ελληνικής τέχνης, και γενικότερα ενός νεοελληνικού πολιτισμού, είναι ένα εγχείρημα εξ αντικειμένου δύσκολο.

Και τούτο για δυο κυρίως λόγους: Ο πρώτος είναι ότι η δράση του είναι ποικίλη – θεωρητική διδασκαλία, λαογραφικές μελέτες, ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική– χωρίς σύγχρονα να μπορεί να διαιρεθεί και να εξετασθεί χωριστά. Οι διάφορες πλευρές του έργου του αλληλοφωτίζονται και τελικά συγκλίνουν σ' ένα καθορισμένο πνευματικό μήνυμα: αποκαλύπτουν ένα λίγο-πολύ στέρεο και συγκεκριμένο όραμα.

Ο δεύτερος λόγος είναι η ίδια η προσωπικότητα του Πικιώνη. Πολυεδρικός από ιδιοσυστασία και καλλιέργεια, αντιφατικός από τις ίδιες του τις καταβολές και από την εγκόσμια τοποθέτησή του, εις άκρον ευαίσθητος, ώστε όχι μόνο να αποτιμά θεωρητικά και αισθητικά τις αξίες, αλλά και να τις βιώνει ηθικά και να κάνει την κίνησή τους προσωπική του μοίρα, αλληλέγγυος με τα πάντα, ο Πικιώνης δεν προσφέρεται σε κανενός είδους κατάταξη».

Καταλαβαίνετε πόσο δύσκολο είναι και για μένα να σας παρουσιάσω τον Δημ. Πικιώνη, σήμερα.

Είναι ευτύχημα που το 1958, το περιοδικό «ΖΥΓΟΣ» αφιέρωσε ένα τεύχος στον Πικιώνη, με αφορμή την αποχώρησή του από το Πολυτεχνείο, μετά από 35 χρόνια θητείας, ως καθηγητής.

Ο Πικιώνης έγραψε τότε, αναγκαστικά, τα «Αυτοβιογραφικά Σημειώματα». Έτσι έχουμε σήμερα αυτό το κείμενο που μιλάει ο ίδιος, εκ βαθέων, για τον εαυτό του γιατί διαφορετικά θα έπρεπε να είχαμε αρκεστεί μόνο, σ'ένα πιο συμβατικό «Βιογραφικό Σημείωμα» που είχε υποβάλλει στο Πολυτεχνείο, το 1940 για την εκλογή του ως τακτικού καθηγητή.

Σ' αυτά τα «Αυτοβιογραφικά Σημειώματα» θα βασιστώ κι εγώ να σας μιλήσω όσο μπορώ με τα ίδια του τα λόγια. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των «Αυτοβιογραφικών Σημειωμάτων» τα αφιερώνει στα παιδικά του χρόνια. Νομίζω ότι στην σημερινή μέρα και στον χώρο που βρισκόμαστε αρμόζει να σας μεταφέρω τις σκέψεις του και την σημασία που δίνει στα πνευματικά σπέρματα που η παιδική ηλικία κρύβει μέσα της.

Στην πραγματικότητα ο Πικιώνης γεννήθηκε στην Σύρο αλλά ίσως επειδή η οικογένεια γρήγορα ήρθε στον Πειραιά γράφει:

Γεννήθηκα το 1887 στον Πειραιά' οι γονείς μου κατάγονταν από τη Χίο. Η μητέρα του αείμνηστου Πορφύρα κι η δικιά μου ήταν αδελφάδες, το γένος Συριώτη. Τις εγκύκλιες σπουδές τις πέρασα στον Πειραιά. Κι όποιος ξέρει τι σημασία έχει για το

νέο η παρουσία στην κριτική τούτη ηλικία ενός προσώπου σαν τον λαμπρόν εκείνο παιδαγωγό, που θύμιζε αρχαίον Έλληνα, τον αείμνηστο Ιάκωβο Δραγάτση, νοιώθει γιατί οι μαθητές του φυλάγουν σ' όλη τους τη ζωή, μέσα στην καρδιά τους, τη μνήμη της μορφής του.

Στο σημείο αυτό, ας μου επιτραπεί ν' αφιερώσω δύο λόγια στην ιερή μνήμη των γονιών μου. Από εκείνους κρατάνε οι ρίζες του «είναι» μας...

Στον πατέρα μου, γιό караβοκύρη, από νωρίς είχε φανερωθεί η κλίση του στη ζωγραφική. Στους κυριακάτικους περιπάτους μας στο λιμάνι με το θείο μου το Συριώτη και τα ξαδέλφια μου, ο πατέρας μου δεν μπορούσε να μην σταματήσει μπροστά σ' ένα όμορφο σκαρί για να μας δείξει την ομορφιά του και να μας κάνει να το προσέξουμε. Συχνά με σταματούσε μπροστά σ' ένα σπίτι και μου εξηγούσε πως οι αναλογίες του θα κέρδιζαν πολύ αν ήταν τόσους πόντους λ.χ. ψηλότερο... Από κείνον έμαθα τους λαϊκούς όρους «γάρμπος», «χούι» κ.α.

Όσο για τη μητέρα μου, ήταν ένας σπάνιος ηθικός τύπος. Εις το άκρον ευαίσθητη, συμπάσχοντας βαθύτατα εις τις ατυχίες των άλλων, μα ταυτόχρονα αυστηρή και δίκαιη κι ανιδιοτελής, ποθώντας πάντα το καλό της Ελλάδας.

Είναι των ηθικών και καλλιτεχνικών τούτων ροπών που αισθάνομαι την κληρονομιά μέσα μου, κάποτε αρμονικά ενωμένων συναμεταξύ τους, κάποι' εναγώνια διχασμένων κι αντιτιθεμένων.

Είχα το σπάνιο προνόμιο να 'χω ξάδελφο έναν ποιητή. Από το στόμα του, πρωτάκουσα τα τραγούδια του λαού μας, του Σολωμού και των άλλων. Μαγικός κόσμος ανοίχτηκε στα μάτια του παιδιού... Του χρωστώ αιώνια αγάπη κι ευγνωμοσύνη. Κι αναμφίβολα χρέος μου είναι εδώ να μνημονεύσω τον Νιρβάνα, τον Λαμπελέτ, τον Μελά, τον ζωγράφο Μηλιάδη, που πάντοτε μου παραστάθηκαν, θα 'θελα επίσης ν' αναθυμηθώ τους συμμαθητές μου, κι ιδιαίτερα τον Δημ. Μπότσαρη, που μαζί του δέθηκα μ' αγνότατη και παντοτινή φιλία.

Είχε ενωρίτατα εκδηλωθεί η κλίση μου για τη ζωγραφική. Κι αναθυμούμενος τα παιδικά τα χρόνια, βρίσκω πως μέσα στο βρέφος, μέσα στο παιδί, στα ορμήματα της ψυχής του και στους αδιατύπωτους στοχασμούς του, στις αδυναμίες του και τις δυνάμεις του, κρύβεται αυτούσιος ο χαρακτήρας του μεγάλου, η μοίρα της ζωής του ολάκερης. Κι αγκαλά και ξέρω πως ο χώρος δε μου επιτρέπει, ασθάνομαι μια βαθιά ανάγκη να μακραίνω εδώ για τα παιδικά τα χρόνια το λόγο, προτιμώντας των άλλων παρά τούτων να συντομέψω την εξιστόρηση, και τούτο όχι από φιλαυτία, μα για να δείξω, απάνω στο προσωπικό μου αναγκαστικά παράδειγμα, τη σημασία που έχουν τα πνευματικά τα σπέρματα που η παιδική ηλικία κρύβει μέσα της.

Το παιδί μαθαίνει ακούοντας μυστικές φωνές μέσα του. Μαθαίνει κάθε στιγμή, κάθε ώρα, την ώρα που πρέπει, όπως αυτό από μόνο του μπορεί να μάθει. Εμάθαινα πως ο καθένας θέλει ιδιαίτερη ανατροφή, ιδιαίτερη παιδεία, ανάλογη με τις κλίσεις του, για να καρποφορήσει. Κι όμως μας αναγκάζουν να διατρέξουμε τη μακριά έρημο μιας συμβατικής παιδείας που απονεκρώνει απειράριθμες ψυχές. Από νωρίς αισθανόμουν την ανάγκη ενός παιδαγωγού που θα διάβαζε μέσα στην ψυχή μου και θα μπορούσε να με ποδηγετήσει. Η φύση και η αγνή φιλία ανάμεσα στου όμοιους μου ήταν ένας άλλος πολύτιμος δάσκαλος.

Εκεί κάτω, εις τα βράχια της Φρεαττύδας που καθημερινά μας πήγαινε την αδελφή μου κι εμένα η γιαγιά μας ανάμεσα στα τραχιά εκείνα βράχια, όπου η αύρα έσειεν απαλά το μίσχο του φυτού που φύτευε στις κουφάλες των βράχων, στο χώμα το θεοφόρο, το σπαρμένο από τα θραύσματα των αγγείων, ανάμεσα από τα χαίνοντα πηγάδια που μου μιλούσαν για τους αρχαίους κατοίκους αυτής της γης, της γης μου, εμόρφωνα τη συνείδησή της, έπλαθα την ιστορία της. Κατά τη διάρκεια ακόμα των γυμνασιακών μου σπουδών, έκανα συχνά οδοιπορίες εξερευνώντας το αττικό τοπίο.

Από το Μοσχάτο, διασχίζοντας τον ελαιώνα, έφτανα ως τους βράχους του Φιλοπάππου και την Ακρόπολη ή, ακολουθώντας τις όχθες του Κηφισσού, ως την Ιερά Οδό... Αργότερα διέσχισα το ερημικό τοπίο ως την Καισαριανή.

Το 1903 αποφοίτησα από το Γυμνάσιο. Έπρεπε να διαλέξω ένα επάγγελμα. Μπορούσα να πάω στις Ινδίες, όπως τα' αδέρφια της μάνας μου. Εκεί στις Ινδίες θα γνώριζα την τέχνη και τη φιλοσοφία ενός από τους πιο μεγάλους πολιτισμούς του κόσμου. Μα άφησα να μου ξεφύγει η σπάνια ευκαιρία, όπως τόσες άλλες φορές, κάτι μ' εμπόδιζε και τότε ν' ακολουθήσω το σωστό δρόμο. Το 1904 εμπήκα στο Πολυτεχνείο. Ήταν η τάξη του Ορλάνδου, του αείμνηστου Ιωσήφ Πεσταρίνη, που έγινε ένας από τους 4-5 διάσημους ηλεκτρολόγους της εποχής μας και που μαζί του δέθηκα μ' αγνή φιλία. Απέναντι, στη Σχολή Καλών Τεχνών, φοιτούσε ο Καντζίκης, ο Μπουζιάνης και de Chirico. Ο Μπουζιάνης ήταν πολύ άγριος για να τον πλησιάσω. Δεν ανεχόταν μάλιστα τις συχνές κι αυθαίρετες επισκέψεις μου στην 7η τάξη όπου δούλευαν. Αντίθετα, με τον De Chirico είχα από τότε στενότερα συνδεθεί, συζητώντας ώρες μακριές κάτω απ' τις στοές του Πολυτεχνείου για τη Ζωγραφική και τα μελλοντικά σχέδιά μας.

Είχα ήδη κάμει τη γνωριμία του Καμπούρογλου και του Περικλή Γιαννόπουλου. Ο πρώτος ήταν ο Αθηναίος πρεσβύτες που λες κι ξεπήδησε από αρχαίο ανάγλυφο. Μπροστά του είχες την αίσθηση πως εκείνος είναι ο γηγενής αυτής της χώρας και πάροικοι οι άλλοι. Ο Γιαννόπουλος... Περίμεναν απ' αυτόν να' ναι αυτό που στην εποχή του δεν θα μπορούσε ποτέ να γίνει.

Το 1906 ο Πικώνης γνώρισε τον Παρθένη. Αισθάνθηκε ότι επί τέλους είχε βρει έναν παιδευτή κι έναν δάσκαλο στην Τέχνη. Ήταν χρονολογικά ο πρώτος του μαθητής.

Το 1908 απεφοίτησε από το Πολυτεχνείο της Αθήνας με δίπλωμα Πολιτικού Μηχανικού, επειδή εκείνη την εποχή δεν υπήρχε σχολή Αρχιτεκτόνων.

Όμως, δεν εγκατέλειψε ποτέ το πραγματικό κέντρο των κλίσεων του. Ήδη ζωγραφίζει γυμνό στην Σχολή Καλών Τεχνών, ενώ οι φιλίες του και οι ασχολίες του είναι γύρω από την Ζωγραφική.

Ήταν τελικά ο Περ. Γιαννόπουλος και ο Παρθένης που έπεισαν τον πατέρα του να τον αφήσει να πάει να σπουδάσει ζωγραφική στο Μόναχο. Τέλος του 1908 επήγε στο Μόναχο συνοδευόμενος από τον πατέρα του. Στο Μόναχο συναντήθηκε με τον Μπουζιάνη έγιναν επιστήθιοι φίλοι. Συναντιόντουσαν κάθε βράδυ μιλώντας για την Τέχνη.

Παράλληλα δούλεψε αδιάκοπα στο σχέδιο και στην Γλυπτική. Μα αισθανόταν πως ο δρόμος που ακολουθούσε ήταν μακρύς... Τρία έργα του Σεζάν όπου για την θεωρία του, της πλήρωσης της τρίτης διάστασης μέσω του χρώματος ήταν ήδη κατατοπισμένος, τον έκαναν να εγκαταλείψει το Μόναχο. Είχε βρει την αληθινή Ζωγραφική .

Πηγαίνει στο Παρίσι, όπου θα μείνει από τις αρχές του 1909 ως τις αρχές του 1912. Ασχολείται με την σπουδή του σχεδίου και της ζωγραφικής στην Academie de la Grande Chaumiere. Παράλληλα παρακολουθεί μαθήματα αρχιτεκτονικής στο εργαστήριο του αρχιτέκτονα Chiffrot.

Στο Παρίσι είχε την μεγάλη χαρά να συναντήσει ξανά τον Παρθένη και να πηγαίνουν μαζί στα μουσεία και στις εκθέσεις των Γάλλων διδασκάλων.

«Η κατάκτηση του νοήματος της τέχνης απαιτεί βαθύ στοχασμό και λεπτότητα διαισθητικής δύναμews, ώστε ο προσήλυτος να εισχωρήσει με καιρό και με κόπο ως το άδυτο όπου θα του αποκαλυφθεί η εσώτερη αλήθεια. Τούτο το δρόμο πάσχισα να διανύσω κι εγώ μ' όσες δυνάμεις διέθετα.

Μα όσο ο καιρός περνούσε, άρχισα ν' αδημονώ. Ο δρόμος που ακολουθούσα, το 'νιωθα , ήταν μακρύς, μακρύτερος απ' τις συνθήκες μου τις οικονομικές. Τα χρέη που θα είχα ν' αντιμετωπίσω στο γυρισμό μου ήταν σκληρά... Στενεμένος απ' την αδήριτη τούτη ανάγκη, επήρα την σκληρήν απόφαση ν' αφιερώσω το υπόλοιπο του χρόνου στη μελέτη της Αρχιτεκτονικής. Αγόρασα τα απαιτούμενα βιβλία, και μια μέρα πήρα το δρόμο για ένα εργαστήριο Αρχιτεκτονικής. Δεν ντρέπουμε να μιλήσω για όλ' αυτά, όπου δείχνουν πως μέσα στη φύση μου δεν ήταν η Αρχιτεκτονική το πραγματικό κέντρο των κλίσεών μου.

Η ενημέρωσή μου εις το εργαστήριο που πήγα (του Chiffot) διήρκεσε αρκετά, και απόσπασα μάλιστα και κάποιους επαίνους. Άρχισα να πιστεύω πως θα μπορούσα ν' αντικρίσω θαρρετά το δρόμο της πράξης. Όσο για τ' άλλα, θα τα συνεπλήρωνε η αυτοδίδαχί, όπως κι έγινε».

Λίγες μέρες πριν επιστρέψει, μία τυχαία συνάντηση στο λεωφορείο με τον G. De Chirico, τον κάνει να αναβάλει την επιστροφή του. Περιγράφει λεπτομερώς αυτό το μεταφυσικό συναπάντημα. Ο Πικιώνης θα γυρίσει στην Ελλάδα αρχές του 1912. Επιστρέφει και μαζί με φίλους μεγαλύτερους και νεώτερους προσπαθεί να καλύψει το τεράστιο ιδεολογικό κενό της εποχής , εξερευνώντας την πνευματική μας κληρονομιά στην γλώσσα, την Τέχνη την Αρχιτεκτονική, την λαϊκή παράδοση, το δημοτικό τραγούδι. Για την εποχή αυτή γράφει :

«1912-1920. Είναι απ' την περίοδο τούτη των εκστρατειών, των επιστρατεύσεων και των καταστροφών που χρονολογούνται οι πνευματικές μου φιλίες. Αλιμπέρτης, Μπουρνιάς, κι ύστερα ο Αποστολάκης κι οι Πολίτηδες. Είναι η εποχή της εκδόσεως της Κριτικής και Ποίησης. Ας σταματήσουμε μ' ευλάβεια στον Αποστολάκη. Το πνεύμα του μας είχε όλους επηρεάσει. Του χρωστάμε τα μέγιστα κέρδη που άνθρωπος μπορεί να χαρίσει στο διπλανό του... Κι έπειτα οι άλλοι: ο Κόντογλου κι ο Παπαλουκάς κι ο αρχιτέκτων Μητσάκης, ο Στρατής Δούκας κι ο Βέλμος. Κι η νεότερη γενιά, ο Γκίκας, ο Εγγονόπουλος, ο Τσαρούχης, ο Διαμαντόπουλος. Πόσο γόνιμα μαθήματα έβγαζες από την αντίθεση τούτη των πνευματικών χαρακτήρων που αντιπροσώπευε ο καθένας τους! Ειλικρινά δεν ξέρω τι εγώ έδωσα σ' αυτούς. Μα έχω συνείδηση του τι οφείλω στον καθένα τους...»

Μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα εξακολουθεί να μελετάει την φύση αντιγράφει στα Μουσεία τα αρχαία και τα βυζαντινά μελετάει από την λαϊκή Τέχνη και αρχιτεκτονική.

Στις όχτες του Κηφισού ζωγράφιζε για πολύ καιρό θέλοντας με την άσκηση την πρακτική να πιστοποιήσει ότι θεωρητικά κατείχε για την Τεχνική του Σεζάν. Παράλληλα, άρχισε να σχεδιάζει πολλά σπίτια, ιδίως στο νησί της Αίγινας. Από την εποχή αυτή, σχηματίζονται οι πρώτες ιδέες και συμπεράσματα, όσον αφορά τα αιτήματα της νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής.

Απ' όλη αυτήν την μακρά περίοδο της ζωής του, βρέθηκαν άπειρα σχέδια σε φακέλους με ενότητες όπως ο ίδιος τις είχε ονομάσει «Αναμνήσεις από το Παρίσι», «Από την Φύση», «Αρχαία», «Βυζαντινά» κα. Θα έλεγα ότι όλα αυτά αποτέλεσαν μια περίοδο αυτοδιδασχής και αυτογνωσίας που τον ωρίμαζαν στις μετέπειτα επιδιώξεις του.

Το 1925, ο Πικιώνης από το κύμα του Ελληνισμού της Μικρασιατικής καταστροφής παντρεύτηκε την μητέρα μας Αλεξάνδρα. Μαζί της απέκτησε 5 παιδιά. Την Ινώ, τον Πέτρο, τον Ίωνα, τον Τάσο και την Αγνή.

Στο σημείο αυτό θα κάνω μία μικρή παρένθεση, για να πω αυτό που συνηθίζεται να λέγεται σε ανάλογες περιπτώσεις, ότι «πίσω από κάθε σπουδαίο άνδρα κρύβεται μια σπουδαία γυναίκα». Και αυτή ήταν η μητέρα μας.

Ο Πικιώνης είχε βαθειά επίγνωση της αξίας της. Όταν το 1954 πηγαίνει ένα εκπαιδευτικό ταξίδι στην Ευρώπη μεταξύ άλλων της γράφει.

«Πάλι εδώ σε θυμήθηκα, γιατί ν' απολαύσω τούτα όλα μόνος ...

Υ.Γ. Όταν ανοίγω τη βαλίτσα μου, με συγκινεί. Κάθε φορά που συντυχαίνω κάποιο πράγμα που μου θυμίζει την φροντίδα σου για μένα, που τίποτα δεν ξεχάσε. Σ' ευχαριστώ χίλιες φορές και σε φιλώ.

Δικός σου Μ.»

Το 1923 χτίζει το πρώτο του σπίτι στις Τζιτζιφιές στην αριστερή όχθη του Ιλισού. Χαιρετίζοντας το ο Φώτος Πολίτης θα του αφιερώσει τέσσερις επιφυλλίδες στην Πολιτεία. Το 1925 γίνεται καθηγητής στο Πολυτεχνείο στην έδρα της Διακοσμητικής.

Τα καλοκαίρια στην Αίγινα, Μαζί με την οικογένειά του, συνεχίζει να μελετάει την βαθύτερη ουσία της Λαϊκής Τέχνης ασκώντας την όρασή του προσπαθώντας να μνηθεί στην μυστική γλώσσα του σχήματος να συλλάβει μέσα από την μορφή το ιδεολογικό περιεχόμενο που κρύβεται στο βάθος της. Δεν θα εγκαταλείψει ποτέ τις μελέτες του «λαϊκού», πιστεύοντας πως το «λαϊκό» αυτό ακριβώς είναι ο φύλακας της πανάρχαιας ουσίας της εθνότητας. Κι ακόμα, ότι αυτό το λαϊκό με την γνήσια και ενστικτώδη σοφία του οφείλει να συνενωθεί με την επιστήμη και την σοφία της προηγμένης Τέχνης. Αυτήν την εποχή (1925) γράφει το πρώτο του άρθρο με τίτλο «Η Λαϊκή μας Τέχνη κι εμείς» .

Το δεύτερο σπίτι του, η οικία Καραμάνου το 1925 θα τον οδηγήσει στην πρώτη του συνάντηση με το Σύγχρονο αρχιτεκτονικό κίνημα.

Με τον φίλο του ζωγράφο Χατζηκυριάκο Γκίκα πρωτοστατεί στην έκδοση του περιοδικού «το 3^ο Μάτι», όπου κριτικά παρουσιάζεται ο διάλογος της Παράδοσης με τις σύγχρονες ευρωπαϊκές τάσεις.

Σε δευτερολογία ο Πικιώνης, μεταξύ άλλων, σημειώνει στο περιοδικό:

«...Το ζήτημα μένει τούτο: με ποια κριτήρια με ποιο πνεύμα θα αντιμετωπισθή το νέο που προσφέρει η εποχή μας, από την εθνική μεριά, εννοώ την αφομοίωση και την εναρμόνισή του προς τους ασύλληπτους, αλλά όχι αδήριτους νόμους, που κυβερνούν την προσωπικότητα του κάθε λαού».

Από την περίοδο των χρόνων αυτών 1930-1940, υπάρχουν νέες σειρές σχεδίων-εμπνεύσεων, τα λεγόμενα «της Φαντασίας» και αργότερα τα «Λαϊκά». Ο Πικιώνης τώρα κατακτάει την προσωπική του σχεδιαστική θεώρηση, παράλληλα με την κύρια ενασχόλησή του στην Αρχιτεκτονική.

Στην Αρχιτεκτονική, η σχέση του Πικιώνη με το μοντέρνο κίνημα, διατυπώνεται πληρέστερα όταν κτίζει το Δημοτικό Σχολείο στο Λυκαβηττό. Γράφει τότε:

«Αν οι οξυδερκέστεροι από μας το παραδεχτήκαμε τότε, (εννοεί το μοντέρνο κίνημα) ήταν για τους λόγους τούτους: Πως υποσχόταν την πλήρωση της οργανικής αλήθειας, πως ήταν αυστηρό και απλό και το κυβερνούσε μια γεωμετρία ενός καθολικού σχήματος, ικανού να συμβολίσει την εποχή μας».

Παρ' όλες τις αναμφισβήτητες πλαστικές αρετές που χαρακτηρίζουν το Σχολείο αυτό, την λαμπρή του προσαρμογή στο έδαφος, την ελεύθερη οργάνωση της κάτοψης παράλληλα και κάθετα προς τον κύριο άξονα του δρόμου, που αποτελεί την ισχύουσα στην όλη σύνθεση, όταν τελειώνει δεν τον ικανοποιεί.

Είναι τότε που στοχάζεται πως

«το οικουμενικό πνεύμα πρέπει να συντεθεί με το πνεύμα της Εθνότητας».

Και είναι αυτές οι αρχές που θα καθορίσουν την μετέπειτα πορεία του, σαν Αρχιτέκτονα και σαν Δάσκαλο.

Πάνω σ' αυτές τις αρχές στηρίχτηκε όλη του η προσπάθεια στην Αρχιτεκτονική σ' όλη του πια την ζωή.

Το Πειραματικό Σχολείο Θεσσαλονίκης το 1935 βασίζεται σ' αυτές τις αρχές.

Ακολουθεί η πολυκατοικία Χεϋδεν το 1936 και το Σπίτι-εργαστήριο της γλύπτριας Φρόσως Ευθυμιάδη το 1949.

Από το 1950 σε συνεργασία με τον γαμπρό του Αλέξη Παπαγεωργίου, ο Πικιώνης, ώριμος πια, αφιερώνεται ολοκληρωτικά στην Αρχιτεκτονική. Σ' αυτήν την εποχή (1950-1957) περιλαμβάνεται ένα ανεκπλήρωτο όραμα για έναν οικισμό στην ΑΙΞΩΝΗ.

Ακολουθούν η έπαυλη Ποταμιάνου στην Άνω Φιλοθέη το 1953-1955, καθώς και το Ξενία Δελφών το 1951-1956. Δεν θα αναφερθώ εκτεταμένα σε όλα του τα έργα.

Δεν μπορώ όμως να παραλείψω το σπουδαιότερο έργο του, αυτό της Διαμόρφωσης του Αρχαιολογικού Χώρου γύρω από την Ακρόπολη, τον λόφο του Φιλοπάππου και το συγκρότημα του Αγ. Δημ. Λουμπαρδιάρη.

Όταν του ανετέθει το έργο είχε βαθειά συνείδηση πόσο μεγάλο σεβασμό απαιτούσε ο χώρος προς το μνημείο που επρόκειτο να υπηρετηθεί.

Ο ίδιος, προνοητικά ίσως, έχει εκφράσει την συγκίνησή του προς την Αττική γη, πηγή δημιουργίας και έμπνευσης, στο ποιητικό του δοκίμιο «Συναισθηματική Τοπογραφία» που έγραψε το 1935. Πιστεύει πως η μορφή ενός τόπου είναι η αποκάλυψη της βαθύτερης ουσία του.

Για την προάσπιση του Τοπίου και ιδιαίτερα του Αττικού Τοπίου αγωνίσθηκε ως Πρόεδρος της Κοσμητείας Τοπίου, έγραψε πολλά κείμενα για να εμποδίσει διάφορες καταστροφές με πιο σημαντικό αυτό με τον τίτλο «Γαίας Ατίμωσις» ή σε άλλη εκδοχή «Η Θεόκτιστη Γη και η ασέβεια των επιγόνων». Τα έργα της Ακρόπολης άρχισαν τον Μάιο του 1954 και τέλειωσαν τον Φεβρουάριο του 1958. Ο Πικιώνης πιστεύει:

« Σε μερικές παραδόσεις κι ανάμεσα σ' αυτές και στην Ελληνική έτυχε το υψηλό προνόμιο όχι απλώς να εκφράσει τη στενή ατομικότητα των λαών, μα, χάρη στο ιδιαίτερο ιδεολογικό βάθος τους, να ενσαρκώσουν θεμελιακές πνευματικές δυνάμεις του κόσμου, ή καθολικά ιδεώδη της ανθρωπότητας, συγχωνεύοντας έτσι μέσα στο ατομικό το καθολικό, μέσα στο εθνικό το παγκόσμιο».

Με την μακρά παιδεία του, είχε ανεπτυγμένη την ιστορική συνείδηση των μορφών που θα εφήρμοζε σε τόπο που δεν ανέχεται την ισχύουσα συμβατικότητα. Εργάστηκε πάνω από τις κατά συνθήκη εφήμερες συλλήψεις που χαρακτηρίζουν την εποχή μας, κρίνοντας και ασκώντας την επί τόπου αυτενέργεια που κανένα σχέδιο δεν μπορούσε να προβλέψει, και καμιά σύμβαση να περιγράψει. Στο έργο αυτό, το οποιοδήποτε σχέδιο, οι οποιοσδήποτε οδηγίες θα ήταν ανεπαρκείς. Το σχέδιο δεν ήταν προορισμένο να εκτελεσθεί, ήταν σαν τον γνώμονα που περιέχει την γενική ιδέα που πρέπει να ερμηνευθεί. Για την ερμηνεία αυτή δεν αρκούσε η συμμόρφωση προς το σχέδιο. Ο ίδιος ο αρχιτέκτων, βοηθούμενος από τους συνεργάτες του έγινε ερμηνευτής του έργου του. Θα λέγαμε ότι το κατασκεύασε ο ίδιος, χρησιμοποιώντας τα χέρια των τεχνιτών.

Στο τελευταίο του έργο, στον Παιδικό Κήπο στη Φιλοθέη, ο Πικιώνης είναι κάτοχος της τεχνικής του, αφήνεται περισσότερο σε αυτοσχεδιασμούς, προβαίνει σε μια άμεση επί τόπου εκτίμηση και εργάζεται μαζί με τους μαστόρους σχεδόν χωρίς σχέδια. Όλη η πορεία που έχει ακολουθήσει τον έχει καταστήσει βαθμιαία ελεύθερο από τους εξωτερικούς τεχνικούς δεσμούς του αρχιτέκτονα του σχεδιαστήριου.

Στο τέλος της ζωής του ο Πικιώνης προσπάθησε να γράψει μια μελέτη για τον εναρκτήριο λόγο του στην Ακαδημία Αθηνών που τον τίμησε το 1966, εκλέγοντάς τον τακτικό μέλος στην Τάξη Γραμμάτων και Τεχνών, στην Έδρα της Αρχιτεκτονικής. Η μελέτη δεν γράφτηκε τελικά. Έχω βρει μερικά σημειώματα.

Για τον Παιδικό Κήπο στην Φιλοθέη γράφει:

« Η κυρίαρχη μέσα μου αίσθηση ήταν να αναχθώ εις την μίαν και αδιαίρετη παράδοση του κόσμου. Είχα πρώιμα διδεί την παγκόσμια ενότητά της, την μία αδιαίρετη σ' όλο το πλανήτη. Ήθελα να αναχθώ σ' αυτήν, εις τον ρουν της, να την αναπλεύσω όπως η πέστροφα. Οι επί μέρους διαφορές δεν είναι βέβαια αμελητέες αλλά κάτω απ' αυτές διακρίνεις μίαν ισχύουσα θεμελιώδη ...»

Το Κοινό και το Κύριο αποτελεί για τον Πικιώνη την ακατάλυτη αρχή που μορφώνει τα έργα των πολιτισμών με την πνευματική συνοχή και αράγιστη ενεργητική πίστη, εκεί όπου η μορφή του έργου της Τέχνης όπως γράφει ο ίδιος:

«...αισθάνεσαι ότι βγήκε από μια πραγματική σχέση του καλλιτέχνη με τους διπλανούς του. Πως δεν είναι έργο ενός μα πολλών. Πως έχει μέσα του (το έργο) κάτι τόσο θεμελιακό, ώστε γίνεται απόκτημα όλων. Έχει δηλ. αυτό που ο ποιητής Σολωμός το λέει «Κοινό» και «Κύριο». Γι αυτό τη μορφή τη βλέπεις να μην είναι ατομική, μα αντικειμενική ...».

« Το Κοινό είναι ο κοινός χαρακτήρας (σε τόπο και χρόνο μιας εθνότητας λ.χ.). Το Κύριο ο ουσιαστικός χαρακτήρας της καθολικής ενότητας».

Αναφέρει επίσης ότι:

[...] οι αρχές εις τις οποίες στηρίζονται (τα έργα του) είναι αμετακίνητες. Να μιλήσω γι αυτές είναι ολότελα περιττό, αφού διατυπώθηκαν κατά καιρούς επανειλημμένα. Επανάληψη που δεν είχε άλλο σκοπό παρά να βαθαίνει ολοένα και να πλουτίζει το νόημά των, και για μένα τον ίδιο και για τους άλλους. Γιατί, ως προς τον εαυτό μου τουλάχιστο, δεν είχα ποτέ την αίσθηση πως λέω τα ίδια, μα πως ανακτώ κάθε φορά τις θεμελιακές τούτες αρχές. Για τα λάθη των επιτεύξεών μου δεν είναι υπόλογες οι αρχές τούτες, μα η λανθασμένη από λόγου μου ερμηνεία τους.

Ο Δημ. Πικιώνης έφυγε από την ζωή στις 27 Αυγούστου 1968.